

JE PROJEKCE PŘÍJEMCŮ PŘÍSPĚVKU NA PÉČI VE SVĚTLE EPIDEMIE COVID 19 AKTUÁLNÍ?

IS THE PROJECTION OF CARE ALLOWANCE RECIPIENTS IN THE LIGHT OF THE COVID 19 EPIDEMIC CURRENT?

Ladislav Průša

Abstract

In 2018, a projection of recipients of the care allowance until 2030 was published, and the following year its horizon was extended to 2050. The projection signals a significant increase in the need for care, especially for the oldest age groups. As a result of the COVID 19 epidemic, the number of deaths has increased significantly, the aim of the contribution is therefore to assess whether this projection is still current or whether it would be appropriate to update this projection. Data from the information system of the Ministry of Internal Affairs and Communications on the care allowance show that in December 2021, approximately 360,000 people received this social benefit. persons, i.e. by approximately 6.5 thousand persons less than in December 2019, while the share of recipients in III. and IV. degree of dependence, i.e. in those levels where care is most demanding, was increasing. This fact was probably influenced by the increase in the care allowance for these levels of dependency in 2019, but it is currently very difficult to evaluate the impact of this increase, as there is not a sufficiently long time series of data on the development of recipients of this benefit at an increased level.

Key words: ageing of population, care allowance, social services

JEL Code: I15, J11, J14

Úvod

V souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách je od r. 2007 vyplácena nová sociální dávka – příspěvek na péči. Naprostou většinu příjemců této sociální dávky tvoří osoby v poproduktivním věku. V souvislosti s důsledky nepříznivé epidemiologické situace způsobené nemocí COVID – 19 výrazně vzrostl počet zemřelých osob, klesly hodnoty střední délky života pro muže i pro ženy, a proto se jeví jako účelné posoudit, zda data o vývoji počtu příjemců této sociální dávky podle dříve zpracované projekce jsou i nadále reálná a aktuální.

1 Vývoj počtu příjemců příspěvku na péči v letech 2007 – 2021

Příspěvek na péči je v současné době podle platné právní úpravy poskytován ve čtyřech stupních závislosti osobám, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu potřebují pomoc jiné fyzické osoby při péči o sebe a při zajištění vlastní soběstačnosti. Při posuzování stupně závislosti se hodnotí schopnost zvládat tyto základní životní potřeby – mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost (nehodnotí se u osob do 18 let věku). Při hodnocení schopnosti zvládat základní životní potřeby se hodnotí funkční dopad dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu na schopnost zvládat základní životní potřeby. Pro uznání závislosti v příslušné základní životní potřebě musí existovat příčinná souvislost mezi poruchou funkčních schopností z důvodu nepříznivého zdravotního stavu a pozbytím schopnosti zvládat základní životní potřebu v přijatelném standardu. Funkční schopnosti se hodnotí s využíváním zachovaných potenciálů a kompetencí fyzické osoby a využíváním běžně dostupných pomůcek, prostředků, předmětů denní potřeby nebo vybavení v domácnosti, veřejných prostor nebo s využitím zdravotnického prostředku.

Osoba do 18 let věku se považuje za závislou na pomoci jiné fyzické osoby:

- ve stupni I (lehká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat tři základní životní potřeby,
 - ve stupni II (středně těžká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat čtyři nebo pět základních životních potřeb,
 - ve stupni III (těžká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat šest nebo sedm základních životních potřeb,
 - ve stupni IV (úplná závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat osm nebo devět základních životních potřeb,
- a vyžaduje každodenní mimořádnou péči jiné fyzické osoby.

Osoba, která je starší 18 let, se považuje za závislou na pomoci jiné fyzické osoby

- ve stupni I (lehká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat tři nebo čtyři základní životní potřeby,
- ve stupni II (středně těžká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat pět nebo šest základních životních potřeb,
- ve stupni III (těžká závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat sedm nebo osm základních životních potřeb,

- ve stupni IV (úplná závislost), jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat devět nebo deset základních životních potřeb,

a vyžaduje každodenní pomoc, dohled nebo péči jiné fyzické osoby.

Výše příspěvku na péči v současné době činí (viz tab. 1):

Tab. 1: Výše příspěvku na péči (Kč měsíčně)

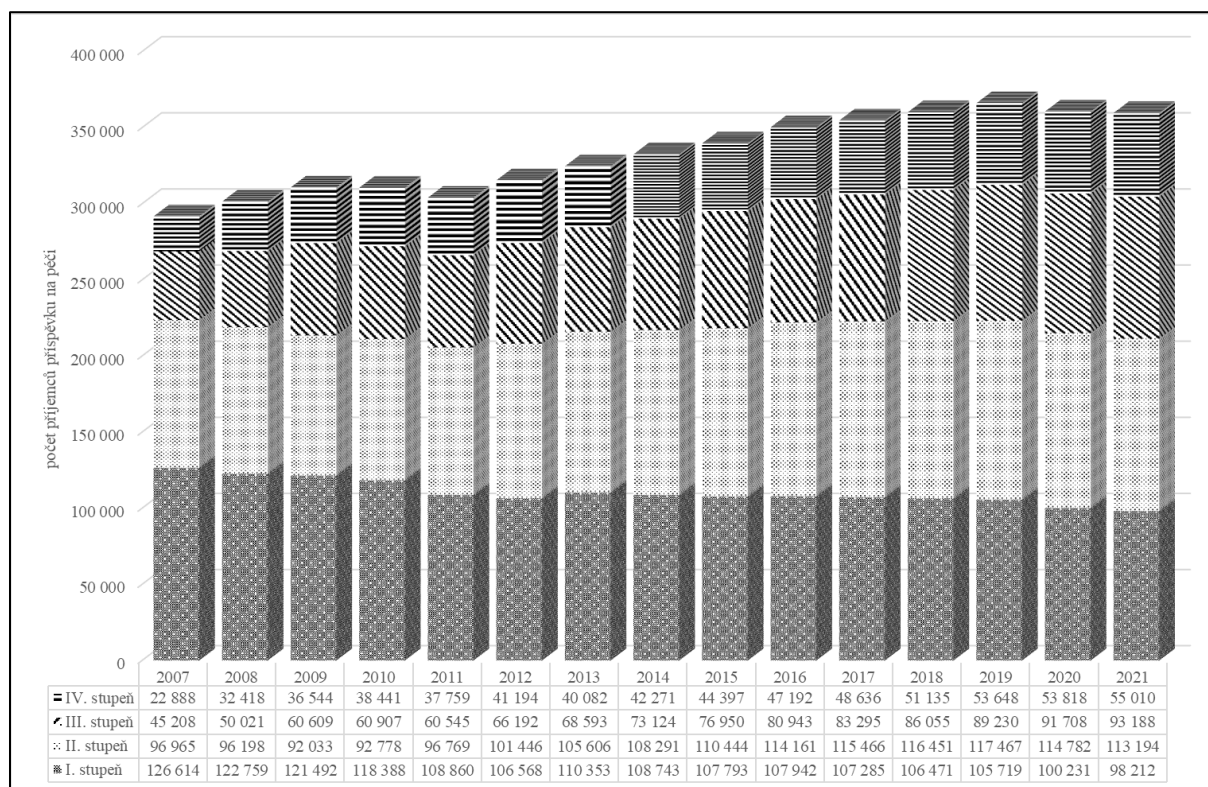
stupeň závislosti	pro osobu do 18 let věku	pro osobu starší 18 let
I.	3 300 Kč	880 Kč
II.	6 600 Kč	4 400 Kč
III.	13 900 Kč	12 800 Kč
IV.	19 200 Kč	19 200 Kč

Zdroj: Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 11.

V souvislosti s přípravou zákona o sociálních službách se předpokládalo, že příspěvek na péči by mělo pobírat cca 175 tis. osob a náklady na jeho výplatu by měly činit cca 8 mld. Kč (MPSV, 2005). Skutečný počet příjemců této dávky i náklady na její výplatu jsou však po celou dobu její výplaty výrazně vyšší, než se původně očekávalo. Z údajů informačního systému o příspěvku na péči vyplývá, že v prosinci 2007 pobíralo příspěvek na péči celkem cca 292 tis. osob, v prosinci 2010 to bylo již cca 311 tis. klientů a v prosinci 2019 již více než 366 tis. osob.

Nepříznivá epidemiologická situace, která nás od března r. 2019 doprovází, se promítla i ve vývoji počtu příjemců této sociální dávky. Z dat informačního systému MPSV je zřejmé, že COVID 19 vyplývá, že v porovnání s prosincem r. 2019, kdy příspěvek na péči pobíralo celkem 366 tis. osob, klesl do prosince r. 2021 počet příjemců této dávky o cca 6,5 tis. osob, přičemž počty příjemců příspěvku na péči ve III. a IV. stupni závislosti dále rostly (ve III. stupni závislosti vzrostl počet příjemců o cca 4 tis. osob, ve IV. stupni o cca 1,5 tis.).

Graf 1: Vývoj počtu příjemců příspěvku na péči v letech 2007 – 2021

Zdroj: Interní data MPSV.

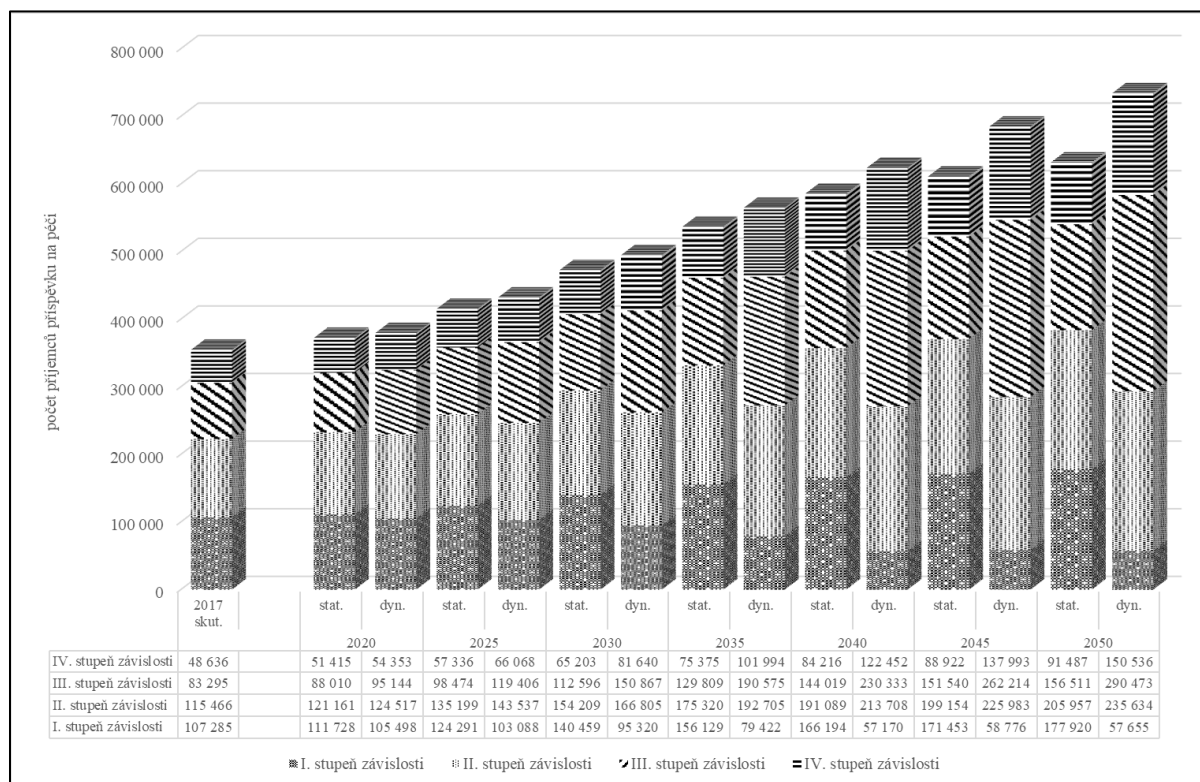
Tyto údaje potvrzují dvě skutečnosti:

- potencionálně možní příjemci příspěvku na péči v I. stupni závislosti se o dávku nežadají především vzhledem k její výši a ke dlouhé době, po kterou probíhá řízení o dávku,
- nárůst počtu příjemců příspěvku na péči ve III. a ve IV. stupni závislosti i při rostoucím počtu zemřelých osob je v období nepříznivé epidemiologické situace způsoben pravděpodobně nárůstem výše příspěvku na péči ve III. a ve IV. stupni závislosti od r. 2019 v případě, kdy příjemce této sociální dávky nevyužívá služby v pobytových zařízeních sociálních služeb.

2 Projekce příjemců příspěvku na péči do r. 2050

V r. 2018 byla představena projekce vývoje počtu příjemců příspěvku na péči do r. 2030 (Průša, 2018), následně byl její horizont prodloužen do r. 2050 (Horecký – Průša, 2019). Data získaná z projekce ukazují, že v následujících letech se bude počet příjemců této sociální dávky dále zvyšovat jako důsledek růstu počtu osob v poproduktivním věku, v r. 2050 se bude pohybovat mezi cca 632–734 tis. osob (viz graf 2).

Graf 2: Projekce vývoje počtu příjemců příspěvku na péči do r. 2050

pozn.: stat. = statická varianta (je zachován podíl příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu obyvatel podle pohlaví, věku a stupně závislosti v r. 2017), dyn. = dynamická varianta (zohledňuje změny ve vývoji podílu příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu obyvatel podle pohlaví, věku a stupně závislosti mezi lety 2011 a 2017)

Zdroj: Horecký – Průša, 2019

Velmi zajímavé údaje ukazuje vývoj závislosti v jednotlivých věkových skupinách, zejména u osob starších 60 let. Míra závislosti zejména u osob starších 70 let je u žen vyšší než u mužů, přičemž s rostoucím věkem a mírou závislosti se tyto rozdíly zvyšují. Tyto rozdíly lze vysvětlit tím, že pokud senioři žijí se svým partnerem, dokážou si navzájem pomoci při řešení obtížné sociální situace a o příspěvek na péči často ani nežadají, přestože je velmi pravděpodobné, že by jim byl přiznán. O tuto dávku si požádají zpravidla teprve po úmrtí svého partnera, kdy žijí samostatně, svoji sociální situaci nezvládají sami řešit, jsou odkázáni na pomoc svých blízkých nebo profesionálních poskytovatelů služeb a teprve tehdy si o tuto dávku požádají. Pro ilustraci je v tabulce 2 znázorněn vývoj podílu příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu osob v dané věkové skupině v letech 2007–2021 u mužů a u žen ve III. stupni závislosti, obdobné údaje lze získat i u příjemců příspěvku na péči ve IV. stupni závislosti. Naopak u příjemců příspěvku v I. stupni závislosti dlouhodobě jejich podíl na celkovém počtu osob klesá.

Tab. 2: Vývoj podílu příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu osob v dané věkové skupině v letech 2007–2021 (III. stupeň závislosti)

		60-64 let	65-69 let	70-74 let	75-79 let	80-84 let	85-89 let	90+ let
2007	muži	0,27	0,45	0,74	1,29	2,34	3,94	7,79
2008		0,36	0,59	0,92	1,57	2,99	5,10	10,55
2009		0,48	0,71	1,06	1,85	3,55	6,15	13,30
2010		0,48	0,72	1,08	1,84	3,40	6,23	11,81
2011		0,48	0,70	1,00	1,76	3,26	5,98	12,00
2012		0,54	0,77	1,13	1,95	3,54	6,42	11,78
2013		0,57	0,77	1,24	1,99	3,61	6,62	11,59
2014		0,60	0,84	1,29	2,02	3,78	6,85	12,23
2015		0,62	0,88	1,34	2,14	3,96	7,32	12,84
2016		0,64	0,93	1,44	2,22	4,07	7,68	13,69
2017		0,65	0,96	1,44	2,31	4,04	7,57	13,71
2018		0,66	0,96	1,48	2,34	4,19	7,75	14,31
2019		0,69	1,01	1,49	2,42	4,25	8,02	14,53
2020		0,71	1,04	1,51	2,49	4,17	8,05	14,74
2021		0,72	1,05	1,56	2,45	4,24	7,96	15,45
2007	ženy	0,21	0,38	0,64	1,44	3,03	6,02	11,92
2008		0,27	0,42	0,81	1,81	3,98	7,51	14,66
2009		0,35	0,52	1,02	2,27	4,97	9,64	17,65
2010		0,36	0,51	0,98	2,19	4,85	9,80	17,46
2011		0,34	0,51	0,93	2,11	4,69	9,62	16,91
2012		0,40	0,55	1,00	2,23	5,08	10,17	17,84
2013		0,41	0,56	1,02	2,17	5,01	9,90	18,49
2014		0,43	0,60	1,04	2,25	5,27	10,56	19,17
2015		0,43	0,63	1,09	2,36	5,39	10,75	19,72
2016		0,47	0,66	1,12	2,31	5,53	11,20	20,28
2017		0,47	0,69	1,14	2,35	5,41	11,32	20,85
2018		0,50	0,70	1,14	2,38	5,40	11,55	21,29
2019		0,52	0,71	1,18	2,42	5,47	11,71	21,66
2020		0,54	0,73	1,25	2,46	5,58	11,78	22,13
2021		0,54	0,73	1,26	2,54	5,64	11,80	22,32

Zdroj: Interní data MPSV, vlastní propočty

Tyto údaje potvrzují, že se dlouhodobě zvyšuje podíl osob, kteří jsou příjemcem příspěvku na péči ve III. stupni závislosti, a to jak u mužů, tak i u žen, tento podíl se přitom s rostoucím věkem zvyšuje (obdobná situace je i u příjemců této sociální dávky ve IV. stupni závislosti).

3 Je projekce příjemců příspěvku na péči do r. 2050 aktuální?

Pro posouzení relevantnosti projekce příjemců příspěvku na péči je nutné posoudit tato data s údaji, na jejichž základě tato projekce byla zpracována. Z výše uvedených dat vyplývá, že mezi lety 2017–2020 se výrazně změnila projektovaná struktura příjemců této sociální dávky (viz tabulka 3).

Tab. 3: Porovnání údajů o příjemcích příspěvku na péči s projektovanými daty

stupeň závislosti	2017	2020		
	skutečnost	statická varianta	dynamická varianta	skutečnost
I.	107 285	111 728	105 498	100 231
II.	115 466	121 161	124 517	114 782
III.	83 295	88 010	95 144	91 708
IV.	48 636	51 415	54 353	53 818
celkem	354 682	372 315	379 512	360 539

Zdroj: Interní data MPSV, vlastní propočty

Z uvedených dat vyplývá, že mezi lety 2017 – 2020 se celkový počet příjemců příspěvku na péči zvýšil o cca 6 tis. osob, tento přírůstek je nižší než statická (tedy nižší) varianta projekce, přičemž:

- počet příjemců této sociální dávky v I. stupni závislosti byl v r. 2020 o cca 7 tis. osob nižší než v r. 2017 a cca o 11,5 tis. osob nižší, než předpokládala statistická varianta (a cca o 5 tis. osob nižší než dynamická varianta) projekce,
- počet příjemců příspěvku na péči ve II. stupni závislosti byl v r. 2020 mírně nižší než v r. 2017, v porovnání s daty projekce byl o cca 7 tis., resp. 10 tis. osob nižší, než předpokládala statická, resp. dynamická varianta,
- počet příjemců příspěvku na péči ve III. stupni závislosti byl v r. 2020 cca o 8,5 tis. osob vyšší než v r. 2017 a v porovnání s údaji projekce se pohyboval v zásadě v polovině mezi údaji statické a dynamické varianty projekce,
- počet příjemců této sociální dávky ve IV. stupni závislosti vzrostl mezi lety 2017 a 2020 o cca 5,2 tis. osob, přičemž v r. 2020 se tento počet blížil údajům dynamické varianty projekce.

Tyto údaje signalizují, že zvýšený počet zemřelých osob v důsledku nepříznivé epidemiologické situace ovlivnil výrazně přispěl ke snížení počtu příjemců příspěvku na péči. Tento pokles byl ale ve vyšších stupních závislosti kompenzován zvýšením této sociální dávky o 4 tis. Kč, resp. o 6 tis. Kč v případě, že její příjemce nevyužíval služeb v pobytových zařízeních. Výše této sociální dávky se tak stala velmi zajímavou pro řadu rodinných příslušníků či blízkých osob, kteří tak mj. pravděpodobně i kompenzovali pokles vlastních příjmů z ekonomické aktivit v důsledku uzavření řady provozů v důsledku nepříznivé epidemiologické situace. Tuto skutečnost však nelze doložit, žádné sociologické šetření nebylo doposud realizováno.

Závěr

Uvedené údaje signalizují, že data, která byla získána v rámci projekce vývoje počtu příjemců příspěvku na péči v uplynulých letech, jsou i nadále aktuální a představují výzvu pro stakeholdery v oblasti sociálních služeb a sociální pomoci na centrální, regionální i místní úrovni pro následující léta. Je zřejmé, že stávající způsob organizace, financování a řízení sociálních služeb není efektivní, a proto je nutno nastavit zcela jiné principy v těchto klíčových oblastech (Průša a kol., 2021). Klíčové přitom je koncipovat tato řešení tak, aby sociální služby byly principiálně chápány jako ekonomická kategorie, přestože veškeré úsilí všech poskytovatelů a zřizovatelů sociálních služeb je směřováno k jejich poskytování ve vysoké kvalitě, která odpovídá 21. století.

Poděkování

Příspěvek byl zpracován za přispění dlouhodobé institucionální podpory výzkumných aktivit ze strany Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze

Literatura

Analýza segmentu sociálních služeb s akcentem na pobytové a ambulantní sociální služby pro seniory. Ernst & Young, 2020.

Horecký, J. – Průša, L. (2019) *Současná struktura služeb dlouhodobé péče a prognóza potřebnosti sociálních služeb 2019 – 2050.* Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2019. ISBN 978-80-907053-4-0

Návrh zákona o sociálních službách. Praha: MPSV, 2005

Průša, L. Nová projekce vývoje počtu příjemců příspěvku na péči v ČR do roku 2030. *Demografie* č. 1/2018. ISSN 0011-8265

Průša, L. a kol. *Dlouhodobá péče nejen v České republice. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR*, 2021. ISBN: 978-80-88361-09-1

Kontakt

Ladislav Průša

Vysoká škola ekonomická v Praze

Katedra demografie

nám. W. Churchilla 4, Praha 3

Mail: prul01@vse.cz